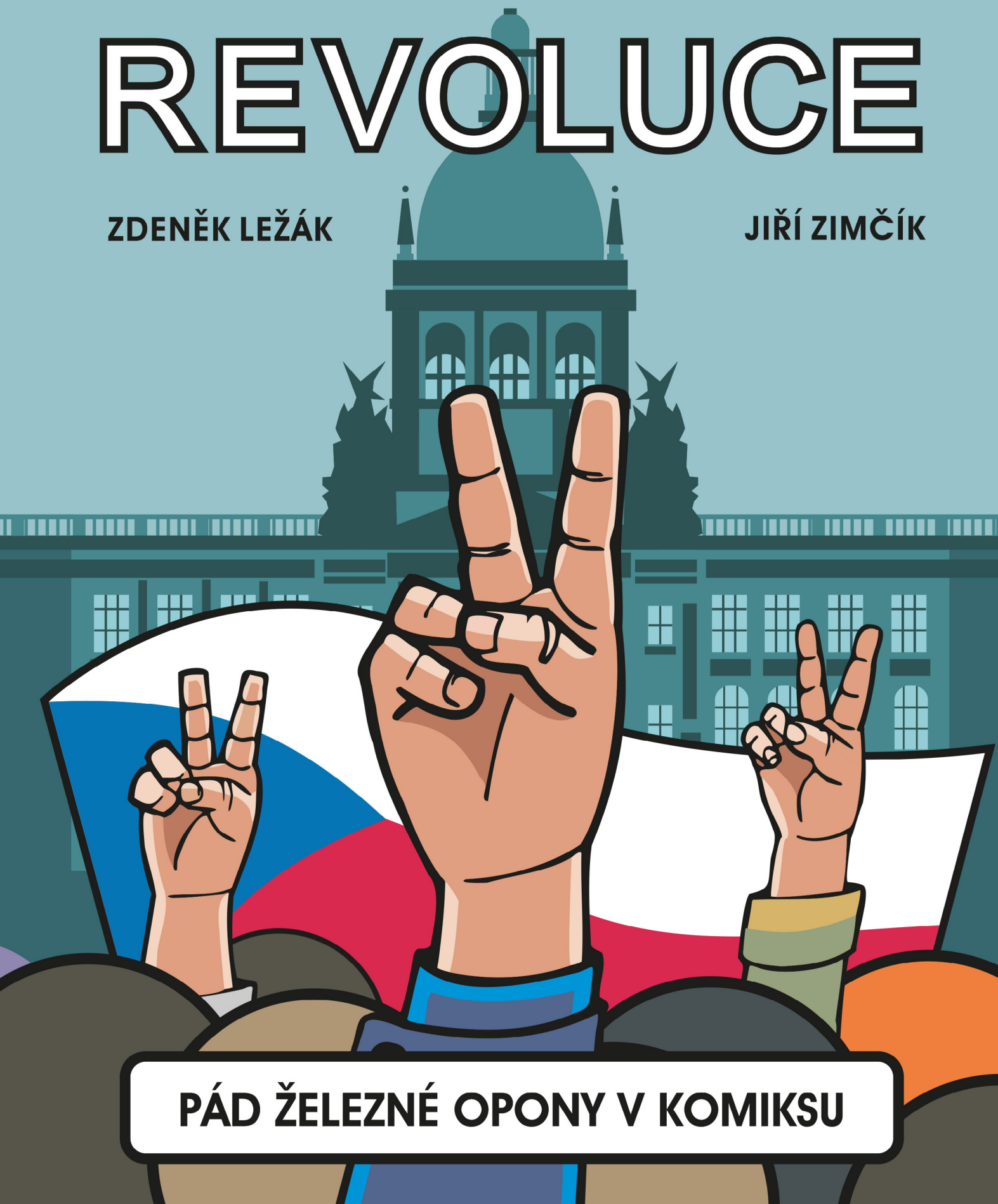

SAMETOVÁ REVOLUCE

ZDENĚK LEŽÁK

JIŘÍ ZIMČÍK

PÁD ŽELEZNÉ OPONY V KOMIKSU

Sametová revoluce

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.edika.cz
www.albatrosmedia.cz

Zdeněk Ležák

Sametová revoluce – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

BYL TO POS

® 12 W

LOV

LENNON

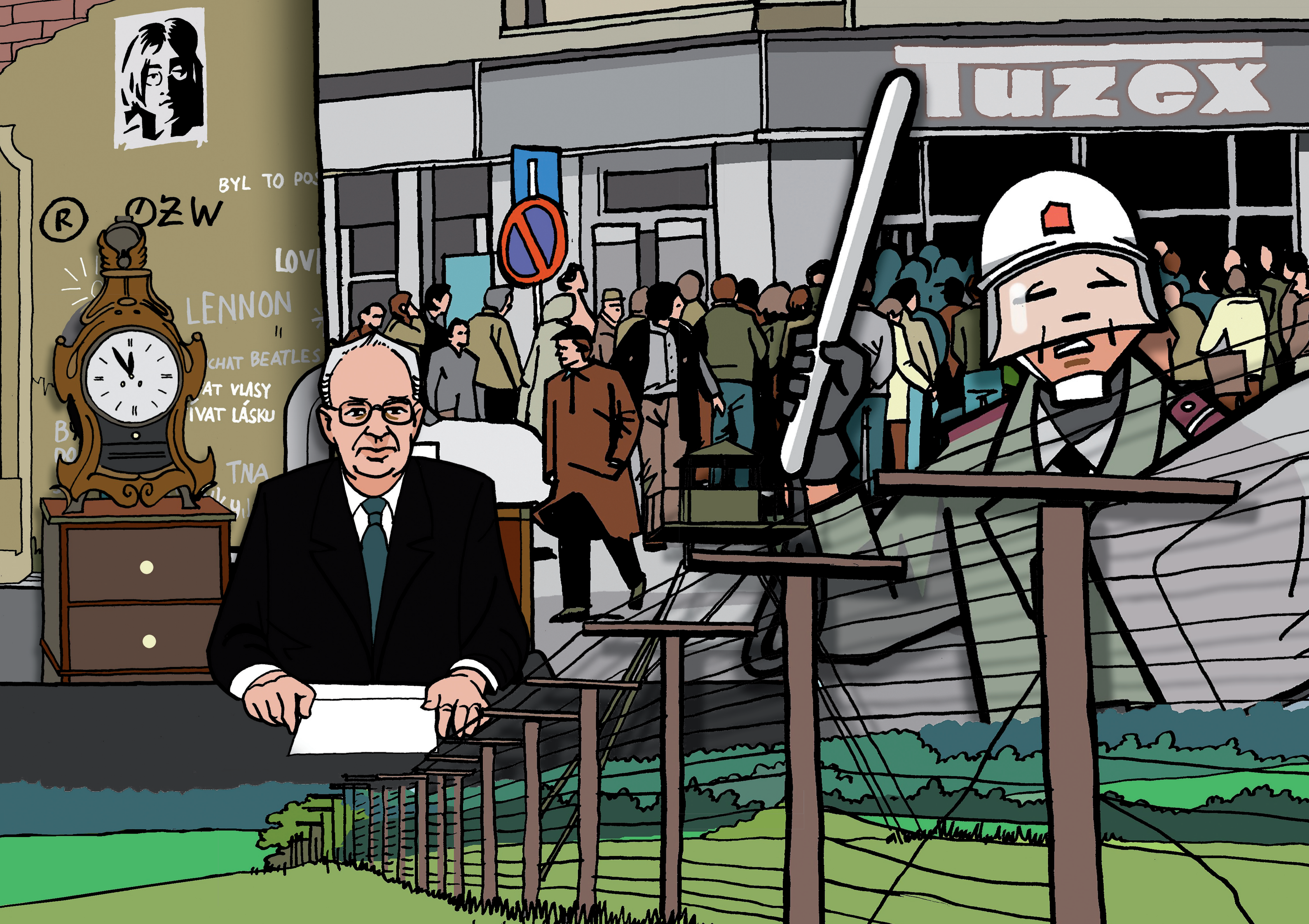
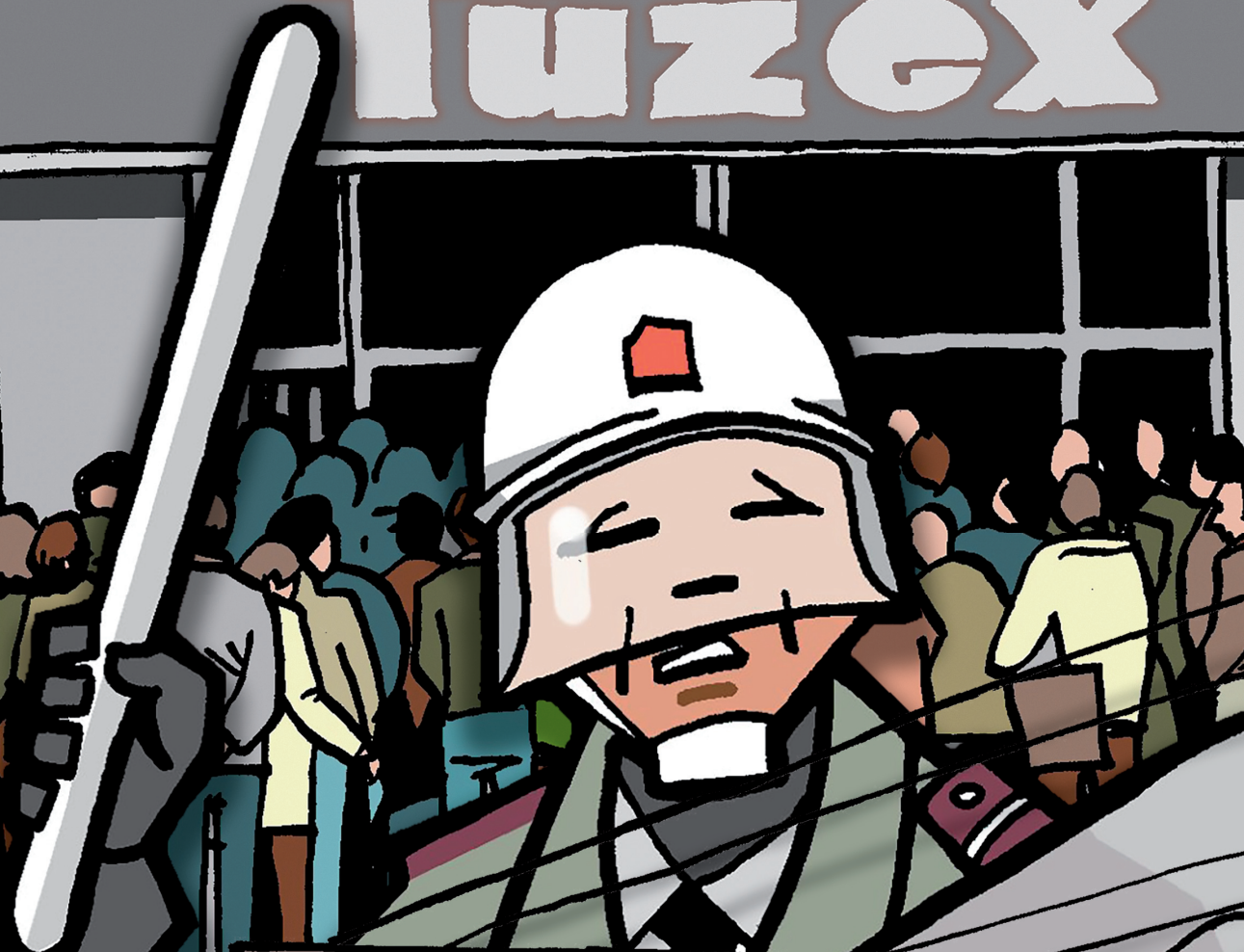
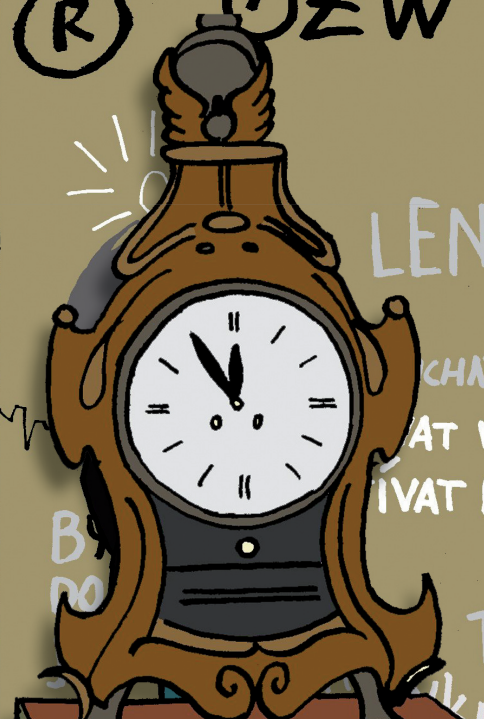
CHAT BEATLES

AT VLASY
IVAT LÁSKU

TNA

TUZEX

SAMETOVÁ REVOLUCE

PÁD ŽELEZNÉ OPONY V KOMIKSU

ZDENĚK LEŽÁK

**EDIKA
2019**

SAMETOVÁ REVOLUCE

PÁD ŽELEZNÉ OPONY V KOMIKSU

ZDENĚK LEŽÁK

Ilustrace: Jiří Zimčík

Odborná korektura: František Čapka

Sazba a layout: Pavel Václav Vaščák

Odpovědná redaktorka: Eva Mrázková

Technický redaktor: Jiří Matoušek

Text © Zdeněk Ležák, 2019

Illustrations © Jiří Zimčík, 2019

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN tištěné verze 978-80-266-1472-2

ISBN e-knihy 978-80-266-1482-1 (1. zveřejnění, 2019)

Vydalo nakladatelství Edika v Brně roku 2019 ve společnosti Albatros Media a. s.

se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 36 348.

© Albatros Media a. s., 2019. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS **MEDIA**

OBSAH

ÚVOD	5
STUDENTI PROTI NACISMU	6
TVOŘÍ SE VÝCHODNÍ BLOK	12
PRVNÍ ZNÁMKY ODPORU	20
LOAJÁLNÍ I VZPURNÍ STALINISTÉ	28
BOLŠEVICKÉ METODY U NÁS	36
PRAŽSKÉ JARO	43
NORMALIZAČNÍ ÉRA	50
REFORMY A ANTIREFORMY	57
SOVĚTSKÝ BLOK SE ROZPADÁ	64
Z ALBERTOVA K DEMOKRACII	75
KOMIKS SAMETOVÁ REVOLUCE	79

ÚVOD

Rok 1989 vnímáme jako významný milník českých dějin. Jako něco velmi osobního, spjatého s naším národem. Pravdou ovšem je, že stejně velký význam má v celosvětových dějinách. Tehdy se totiž rozpadl komunistický režim nejen u nás, ale také v Polsku, Maďarsku, Východním Německu, Bulharsku a Rumunsku. V dalších letech následovala Albánie, Jugoslávie, která se rozpadla na sedm států, a nakonec i samotný Sovětský svaz, ten se rozpadl na patnáct států. Éra komunistického experimentu v Evropě skončila. U nás trval téměř dvaadvacet let. Ukončení diktatury Komunistické strany Československa je spjato s datem 17. listopadu 1989, kdy odstartoval řetězec několikatydenních událostí, známých dnes pod termínem sametová revoluce. Přinesl nám zpět parlamentní demokracii, ale byl také příčinou rozdělení Československa na dvě samostatné republiky.

Následující text je jakousi kronikou Východního bloku, tedy zemí střední a východní Evropy, které se po druhé světové válce staly vazaly Sovětského svazu, a tím přišly o možnost žít v demokracii. Příběhy všech vazalských států jsou si velmi podobné, ale každý z nich má svá specifika daná národem, osobností místního diktátora či historickým vztahem k Rusku. S každým z těchto států projdeme dějiny druhé poloviny 20. století. Podíváme se na konkrétní příčiny, proč a jak upadly do komunistické totality, a na následný vývoj a vztah k Sovětskému svazu. Se všemi dojdeme až k revolučnímu roku 1989 a připomeneme si, jak probíhal jejich přerod v demokratické státy. V této části textu si také vysvětlíme základní pojmy komunistické politiky a ekonomiky, jako je centrální plánování, pětileté plány či kolektivizace zemědělství.

Událostem roku 1989 v Československu je vyhrazen především náš komiks. Proto v textové části nechceme příliš dublovat informace. Jen některým událostem, které v komiksu hrají podružnou roli a jsou důležité pro naše dějiny i pro čtenářovo celkové pochopení širšího kontextu, dáváme i zde větší prostor. Textová část začíná i končí 17. listopadem. Začíná v roce 1939 a končí o padesát let později, v roce 1989. Pro náš národ dvě nesmírně významná data, jež propojují studenti vysokých škol jako hybná síla boje za svobodu a demokracii.

Slova svoboda a demokracie nabývají ve společnosti na významu vždy v těžkých dobách naší moderní historie. V mezidobích postupně devalvují, jsou zesměšňována, opovrhována, upadají v zapomnění. A také jsou znásilňována politickými silami, které se svobodou a demokracií ve skutečnosti mají pramálo společného. Například polistopadoví komunisté se vydávají za demokratické hnutí, a přitom se otevřeně hlásí k odkazu své totalitní minulosti, jež demokracii tvrdě potírala. Skutečně demokratické strany pak mají v takovém prostředí velmi obtížnou práci. Už sám princip demokracie jim ji ztěžuje a nahrává populistickým stranám. Ve 20. století takto pomohl k moci komunistům, ale třeba i německým nacistům.

Z těchto důvodů bychom si měli uchovávat vzpomínku na oba naše 17. listopady. Měli bychom si připomínat české i světové dějiny a učit se z chyb předchozích generací. Člověk neznalý dějin hůře rozezná nebezpečí v současné politice. Věříme, že naše kniha vám v základní orientaci v našich moderních dějinách pomůže a možná vám i otevře cestu k obsáhlejšímu studiu.

STUDENTI PROTI NACISMU

Státní svátek 17. listopadu nese od 1. dubna 2019 oficiální název Den boje za svobodu a demokracii a Mezinárodní den studentstva. První část názvu odkazuje zejména na rok 1989, druhá část zase především na rok 1939. Který odkaz je důležitější? Ze světového pohledu asi ten starší. Má mezinárodní platnost, a je dokonce jediným mezinárodním dnem slaveným po celém světě, který má původ v české historii. Stojí za ním tragické události a my si je ze všeho nejdřív připomeneme.

17. listopadu 1939 němečtí nacističtí okupanti násilně uzavřeli české vysoké školy a popravili devět vůdců zdejších studentských organizací. Dalších 1 200 studentů vysokých škol bylo zatčeno a odvezeno do koncentračního tábora v Sachsenhausenu, kde byli vězněni více než tři roky. Na konci roku 1942 (někteří až na počátku roku 1943) byli studenti propuštěni a mohli se vrátit domů, ale 35 z nich koncentrák nepřežilo. O tomto krutém zásahu proti českým studentům rozhodl sám Adolf Hitler, aby v Protektorátu Čechy a Morava zlomil národní odpor, který v té době začínal prorůstat do všech vrstev společnosti.

Abychom si to vysvětlili lépe, vrátíme se ještě o osm měsíců dozadu, do 15. března 1939, kdy německá armáda obsadila trosky naší Československé republiky, z níž si Německá říše notný kus ukousla už na podzim předchozího roku během takzvané mnichovské krize. 16. března vyhlásili Němci na našem území protektorát, což je jakási forma státu podléhající však správě státu jiného, svého protektora, v tomto případě

Německé říše. V říšském protektorátu jsme tak měli svého českého prezidenta i českou vládu, ale nad nimi byl německý neboli říšský protektor. Do této funkce byl 18. března 1939 jmenován SS Obergruppenführer Konstantin von Neurath. Obsazení Čech a Moravy bylo násilným porušením naší suverénnosti (i když s tichým souhlasem světových mocností), takže se to pochopitelně většině místního obyvatelstva nelíbilo. Ve vlastní zemi se Češi rázem stali občany druhé kategorie, a pokud chtěli přežít, museli se nové situaci přizpůsobit. Samozřejmě existovali i tací, co změnu vítali. Ale naopak i jiní, kteří se s novým stavem nechtěli smířit a rozhodli se bojovat.

Už od prvního dne okupace se na našem území začal formovat protiněmecký odboj. Stejně tak se organizoval i v zahraničí. Nejprve ve Francii, později, když ji na jaře 1940 napadlo a rychle porazilo Německo, se přesunul do Velké Británie. Hlavní velitelství zahraničního odboje se vytvořilo kolem bývalého československého prezidenta Edvarda Beneše už v červenci 1939 v Londýně. Odtud posílalo pokyny a rozkazy domácímu odboji do protektorátu, a to pomocí tajně předávaných depeší nebo šifrovaných zpráv v britském rozhlasovém vysílání, které bylo možno naladit i u nás.

Největší část domácího odboje měla v roce 1939 základy v původní československé armádě. V červnu toho roku vznikla odbojová organizace Obrana národa, organizovaná důstojníky československé armády, kterou během jara

1939 Němci postupně rozpouštěli. Obrana národa měla přísnou vojenskou strukturu a hierarchii, jež ctíla původní předokupační vojenské hodnosti. Záměrem bylo vybudovat tajnou armádu a ve vhodný okamžik v součinnosti s armádami západních mocností vyrazit do útoku proti Němcům. Jenže ten vhodný okamžik nepřicházel. Francii a Velké Británii se do války s Německem nechtělo. Právě kvůli jejich zbabělé politice jsme v září 1938 přišli o Sudety a v březnu 1939 i o zbytek republiky. Jejich postoj se změnil až 1. září 1939, kdy Němci napadli Polsko, a tím rozpoutali druhou světovou válku. Na agresi vůči Polsku Francie a Velká Británie konečně zareagovaly a vyhlásily Německé říši válku. Ovšem jenom „papírově“. Dalších osm měsíců se Francouzi a Britové nezmohli prakticky na žádnou vojenskou operaci. A kdyby Němci

v květnu 1940 nenapadli Francii, možná by to tak zůstalo i nadále.

Obraně národa dalo napadení Polska v září 1939 novou naději, že se konečně blíží vhodný okamžik k útoku na německé okupanty. Od velení v Londýně už koncem srpna přišel rozkaz k přípravě povstání. Mělo vypuknout ve chvíli, kdy britská rozhlasová stanice BBC odvysílá smluvené heslo. Ve stejný okamžik měly proti Německu na Západě vyrazit i spojené armády Britů a Francouzů. Jenže k tomu nedošlo, protože jim udělal čáru přes rozpočet Sovětský svaz. Ten 17. září 1939 napadl Polsko z druhé strany. Stalin a Hitler si Polsko jednoduše rozdělili mezi sebe a jejich armády se sešly na předem domluvené demarkační linii. Akce západních mocností byla proto zastavena a stejný pokyn přišel z Londýna i pro Obranu národa. Nové rozkazy

Už na konci roku 1943 československý prezident v exilu Edvard Beneš jednal v Moskvě se Stalinem o poválečném vývoji v Československu

domácímu odboji zněly: Vyčkávat s povstáním a zatím provádět jen menší sabotážní akce.

Už koncem srpna 1939 do struktury Obrany národa pronikli agenti gestapa (německé tajné státní policie). Postupně zmapovali, jak organizace funguje a kdo jsou její klíčové osobnosti. V listopadu toho roku začalo zatýkání. Vojenská hierarchie a preciznost velitelů Obrany národa se v ten okamžik ukázaly jako nejslabší článek celého domácího odboje. Velitelé si vedli seznamy svých podřízených a ty při jejich zatčení padly do rukou gestapa. Němci pak zatýkali jednoduše podle seznamů. Do února 1940 byla takzvaná první garnitura Obrany národa téměř do základů rozprášena. Většina členů byla zatčena, některým se podařilo uprchnout za hranice a jen malá část zůstala v ilegality v protektorátu a později na odbojovou činnost navázala.

Podobně významnou odbojovou organizací v počátcích protektorátu bylo Politické ústředí. To se zformovalo už v březnu 1939 a jeho hlavním úkolem bylo spojení se zahraničním odbojem, tedy především s Londýnem. Politické ústředí nebylo postaveno na vojácích jako Obrana národa, i když někteří členové působili v obou organizacích. Jádro tvořili prvorepublikoví politici. Proto byli také provázáni s tehdejšími ministerským předsedou protektorátní vlády Aloisem Eliášem, který odboji významně pomáhal. Stejně tak se zapojili i někteří další členové vlády. Většinu členské základny Politického ústředí gestapo rozprášilo ve stejné době jako Obranu národa, tedy na přelomu let 1939 a 1940.

Drtivá většina českého civilního obyvatelstva protektorátu o činnosti Obrany národa a dalších menších odbojových skupin nevěděla. Lidé se snažili v novém společenském prostředí zkrátka a jednoduše přežít. A koneckonců se jim ani nic moc nedělo. Cítili ponížení, ale přímo o holý život většině z nich nešlo. Od 1. října 1939 byl sice zaveden přidělový systém potravin, v němž

byli Němci zvýhodněni nad Čechy, ale i s tím se dalo smířit. Život fungoval dál. Lidé chodili do práce i za zábavou. Kdo se nepletl do politiky, nemusel si dělat obavy. Tedy s výjimkou Židů a Romů. Přestože v roce 1939 ještě nedocházelo k jejich masovému zatýkání a vraždění, výrazná společenská omezení na ně dopadla ihned po zřízení protektorátu. To se však většiny obyvatel netýkalo, proto lidé tuto nespravedlnost mlčky přehlíželi. Až na odbojové organizace proto mohli být Němci s obyvateli Protektorátu Čechy a Morava spokojeni. Objevovaly se spíš jen drobné projevy nevůle. K nejvýraznějším patřila červencová demonstrace k výročí upálení mistra Jana Husa nebo bojkot veřejné dopravy a tisku 30. září 1939, tedy v den prvního výročí mnichovské dohody. Pak ale přišel 28. říjen 1939, den výročí založení republiky.

Výročí vyšlo v roce 1939 na sobotu, což byl tehdy pracovní den. Během první republiky lidé v Československu 28. října slavili státní svátek a nechodili do práce. Němci jej po zavedení protektorátu zrušili, protože nestáli o to, aby si obyvatelstvo jakkoliv připomínalo staré pořádky a neprobouzely se v něm národní vášně. Ovšem přesně to se navzdory německým opatřením stalo. V celém protektorátu vyšli lidé ve městech do ulic demonstrovat proti okupaci. Jenom v Praze to bylo přes sto tisíc demonstrantů. Tak velká akce samozřejmě vyžadovala dobrou organizaci. Ujali se jí lidé z odboje, kteří šířili letáky s výzvou k účasti na demonstraci. Demonstranti se měli obléct do svátečního, s černou smuteční kravatou, a ozdobit se stužkou v národních barvách. Na organizaci se podílelo Politické ústředí, ale významnou roli hrál i odboj Komunistické strany Československa. Akce měla Němcům ukázat, že národního ducha v Češích nezlomili.

Německá opatření byla celkem důkladná a vskutku odstrašující. Před svátkem okupanti obyvatelstvo upozornili, že kdo 28. října nepřijde

do práce, bude považován za sabotéra a pone-se následky. To mohlo znamenat kriminál, koncentrační tábor, či dokonce trest smrti. Čechy to ale neodradilo a demonstrace proběhly. Pro německé nacisty to bylo velké a nemilé překvapení. Politický odpor v samotné Říši zlomili už krátce po nastolení své vlády v roce 1933. V roce 1938 pak bez odporu obsadili Rakousko a československé Sudety. Obsazení Československa v předjaří 1939 také proběhlo téměř hladce. Takže pokud nepočítáme boje s Poláky při obsazování jejich státu, kde šlo o skutečnou válku, do té doby v Evropě na žádný odpor nenarazili. Až 28. října 1939 u nás. Co si to ti drzí Češi vůbec dovolují?

Přestože akce nebyla organizována studenty ani učiteli vysokých škol, byli právě vysokoškolští studenti a mladí lidé obecně na pražské demonstraci zastoupeni v nejhojnějším počtu. Katedry škol se akci přizpůsobily a zrušily ten den výuku. Demonstrace se od ranních hodin až do večera přelévala několika pražskými lokacemi. Od Václavského náměstí přes Staroměstské, Karlovo až po současné náměstí Míru. Spíš než davové skandování se ozývaly jednotlivé výkřiky s protirežimními a národními hesly. Mladí komunisté k nim přidávali také volání po Stalinovi. Účastníky rozháněla a zatýkala policie. Zásahu se zúčastnilo gestapo a wehrmacht, ale i česká policie a četnictvo. Výrazně jim pomáhali i němečtí vysokoškolští studenti, z nichž někteří byli i ozbrojeni pistolemi. Celkově bylo pozatýkáno na 400 lidí. Represivní složky do davu demonstrantů rovněž střílely. Těžce zraněno bylo 15 lidí a jeden na místě zabit.

K nejdramatičtějšímu okamžiku se střelbou došlo na křižovatce ulic Žitná a Ve Smečkách krátce před půl sedmou večerní. Právě zde byl střelou do srdce zabit Václav Sedláček, jediná okamžitá oběť demonstrací. Šlo o dvaadvacetiletého pekařského učně, člena Mládeže Národního

soulučenství. To byla mládežnická odnož českého politického hnutí, které bylo do značné míry loajální německým okupantům a také bylo jedinou povolenou politickou stranou v protektorátu. Nicméně Sedláček byl na demonstraci pravděpodobně čistě z nacionálních pohnutek. Aby jeho pohřeb 4. listopadu nevyvolal nepokoje mezi českým obyvatelstvem, gestapo dohlédlo na to, aby se odehrál v blízkém rodinném kruhu bez účasti veřejnosti. Rovněž zakázalo, aby se o pohřbu zmiňoval protektorátní tisk.

Prakticky ve stejný okamžik a na stejném místě, jako byl usmrčen Sedláček, byl také vážně zraněn Jan Opletal, čtyřiaadvacetiletý student medicíny. Toho střela zasáhla do břicha. Z místa neštěstí byl rychle dopraven do nemocnice na Karlově náměstí, tedy jen pár set metrů odtud, a tam jej ihned operovali. O dva týdny později, 11. listopadu 1939, přesto zranění podlehl. Charakter Opletalova zranění odpovídal střelbě z revolveru z bezprostřední blízkosti. Střelu vyjmutou z těla si z nemocnice okamžitě odnesl důstojník SS. To vše by ukazovalo na fakt, že studenta zastřelil někdo z davu.

Opletala už před demonstrací sledovalo gestapo, protože veřejně vystupoval proti okupantům a byl v tomto směru jedním ze studentských lídrů. Byl rovněž místopředsedou studentské samosprávy na Hlávkově koleji. Je tedy možné, že byl v davu tímto způsobem cíleně zavražděn. Možná některým z německých studentů nebo nějakým jiným agentem gestapa.

Demonstraci 28. října ještě neorganizovali studenti, jenom se stali jejich významnými aktéry. Akce po Opletalově smrti byla už ale čistě v jejich rukou. Smrt spolužáka je citlivě zasáhla a dá se říct, že od tohoto okamžiku se změnil i pohled většiny civilního obyvatelstva na okupanty. To už nebyla poroba národa snesitelná se skřípěním zubů. Tady šlo o skutečnou krutovládu. Jan Opletal se tak pro národ stal

symbolicky první českou obětí války, přestože to tak ve skutečnosti nebylo. Studenti a učitelé demonstrovali svůj smutek i vzdor tím, že vyvěsili na budovách škol a kolejí černé prapory. Připsali se jako pozůstalí na Opletalovo parťáky a svému kolegovi vystrojili honosný pohřeb.

Rozloučení s Janem Opletem se konalo ve středu 15. listopadu 1939 na Albertově před Přírodovědnou fakultou Univerzity Karlovy. Přišlo asi čtyři tisíce lidí, převážně studentů a učitelů. Obřad byl důstojný a poklidný. Smuteční hosté poté doprovodili automobil s uloženou rakví z Albertova na Hlavní nádraží. Cestou se k nim přidávali další lidé. Rakev pak byla vlakem vypravěna na Moravu k rodičům, do Opletalovy rodné vesnice Lhota nad Moravou.

Až do předání rakve na nádraží probíhala akce bez incidentů. Monitorovala ji česká policie

a gestapo. Když se však lidé začali rozcházet, z jednotlivých hloučků se ozývaly protirežimní výkřiky, ale také hymna a další české písně. Studenti zamířili do centra města. Akce rozhodně nebyla tak rozsáhlá a vyhrocená jako 28. října. Ani zásah proti demonstrantům ze strany policie nebyl tak brutální. Nicméně okupanti v akci viděli nebezpečí, že český národní vzdor bude nekontrolovatelně narůstat. A jako centrum vzdoru vyhodnotili právě vysokoškolské prostředí.

Na základě hlášení z protektorátu svolal Hitler 16. listopadu v Berlíně poradu. Údajně byl rozčilený k nepřičetnosti. Vydal rozkaz k okamžitému uzavření českých (českojazyčných) vysokých škol po dobu tří let. Ve skutečnosti nakonec zůstaly uzavřeny až do konce války, tedy pět let a šest měsíců. Další české demonstrace měly být bez váhání násilně potlačeny. Dokonce

Nacistický i komunistický režim měly mnoho společných prvků, například ploty z ostnatých drátů pod vysokým napětím, opevněné hranice a koncentrační tábory